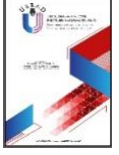

USBAD Uluslararası Sosyal Bilimler Akademi Dergisi - International
Journal of Social Sciences Academy, Yıl 2, Year 2, Sayı 3, Issue 3,
Haziran 2020, June 2020.
e issn: 2687-2641

BÂKÎ ve NEDÎM DÎVÂNÎ'NDA İSTANBUL ÜZERİNE MUKAYESELİ BİR İNCELEME

THE COMPARATIVE ANALYSIS OVER ISTANBUL ON THE DIVAN OF BAKI
AND NEDİM

Nilüfer KARADAVUT

Öğretim Görevlisi, Orta Asya Halkları ve Türkoloji Bölümü, Varşova Üniversitesi,
Varşova/Polonya.

Lecturer, Department of Turkish Studies and Inner Asian Peoples, University of
Warsaw, Warsaw/Poland.

niluferkaradavut@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1214-9641

Makale bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type: Araştırma Makalesi / Research Article

Geliş Tarihi / Date Received: 13 Mart / 13 March

Kabul Tarihi / Date Accepted: 24 Haziran / 24 June

Yayın Tarihi / Date Published: 25 Haziran / 25 June

Yayın Sezonu / Pub Date Season: Haziran / June

Bu Makaleye Atıf İçin / To Cite This Article: Karadavut, N. (2020). Bâkî ve
Nedîm Dîvânî'nda İstanbul Üzerine Mukayeseli Bir İnceleme. *USBAD Uluslararası
Sosyal Bilimler Akademi Dergisi* 2(3), 460-480.

İntihal: Bu makale intihal.net yazılımınca taranmıştır. İntihal tespit edilmemiştir.

Plagiarism: This article has been scanned by intihal.net. No plagiarism
detected.

İletişim: Web: <https://dergipark.org.tr/tr/pub/usbad>
mail: usbaddergi@gmail.com

Öz: Şehir, toplum hayatının bir göstergesidir. Toplumun yaşayış şekli, gelenekleri, zihniyeti şehre ruh verir. Bu ruh, şairlerin estetik tasavvurları ile edebî eserlere de yansır. Klâsik Türk edebiyatında da bu bağlamda bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini övmek amacıyla şehrengîzler kaleme alınmıştır. Çoğunluğu mesnevi nazım şekliyle yazılmış şehrengîzler dışında şehirleri konu edinen gazel, kaside, kıta, rübâi gibi farklı nazım şekilleri ve beyitlerde şairlerin yer yer şehrin tabiat güzellikleri, mimari eserleri ve olayları tasvir ettiği de görülmektedir. Klâsik Türk şiirinde önemli bir yere sahip olan İstanbul da bu bağlamda Bâkî ve Nedîm'in tasvirleriyle şiirde adeta can bulur. 18. yüzyıl şairlerinden Nedîm, 16. yüzyılda Kanunî Devri'nin bütün özelliklerini, İstanbul yaşantısını şiirde dile getiren Bâkî'nin güncellemesi gibidir. Nedîm de İstanbul'a Bâkî'nin baktığı yerden bakarak şiirde İstanbul'u ve Lale Devri'ni bütün ayrıntılarıyla dile getirir. Özellikle İstanbul Kasidesi'nde kaside formunun değiştirilerek şehir methiyesinin yapılması, İstanbul'un gösterme tekniğine dayalı bir anlatımla resmedilmesi okuyucuyu gelenek içinde var olan şehrengîz türüne götürmektedir. Bu makalede 16. yüzyıl Klâsik Türk edebiyatı şairi Bâkî ve 18. yüzyıl şairlerinden Nedîm'in şiirlerinde İstanbul'u ifade ediş tarzları üzerinde durulacaktır. Bu bağlamda İstanbul'un şiirlerde sunulmuş biçimi araştırılmış, şehrin monografik ve estetik bir değer olarak ele alınış şekli tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Sözcükler: İstanbul, Nedîm, Bâkî, Klâsik Türk şiiri, şehrengîz

Abstract: The town is an indicator of community life. The way of life, mentality and traditions of the society ensoul in the town. This spirit reflects to literary works via aesthetic imagination of poets. In the classical Turkish literature, Şehrengîz was written up to praise beautifuls and beauties of a town. It is seen that different forms of poetry such as gazel, kaside, continental rubai, which depict the cities, and poets in the couplets depict the city's natural beauties, architectural Works and events, apart from the Şehrengîz ones, the most of which were written in masnavi form. İstanbul, which has an important place in classical Turkish poetry, appears in poetry with the depictions of Baki and Nedim. Nedim in the 18th century is like updating Baki, who expressed all the features of the period of Kanuni in the 16th century in his poetry in Istanbul. Nedim, looking at Istanbul from where Baki looks, expresses Istanbul and the "Lale Devri" in detail in the poem. Especially in Istanbul Kasida, changing the form of the town, making the town praise, depicting Istanbul with a narrative based on the demonstration technique, takes the reader to the mysterious type that exists in the tradition. In this article, the style of expressing İstanbul 16th. century Classical Turkish poet Baki and Nedim one of the poets of the 18th. century will bring out in their poems. In this context, the presentation of İstanbul was examined in the poems, It was tried to be determined that the way the town is treated as monographic and aesthetic value.

Keywords: İstanbul, Nedîm, Bâkî, Classical Turkish poet, şehrengîz

GİRİŞ

Yapısı gereği toplu olarak yaşama ihtiyacı içinde olan insanoğlu, bunun sonucu olarak çok eski tarihlerden beri toplu yaşayabileceği merkezler oluşturmuş; bunları köy, kasaba ve şehirlere dönüştürmüştür. Bu yerleşim alanlarının bir kısmı daha az ehemmiyet taşıyan mekânlar olarak varlıklarını sürdürürken bir kısmı da zamanla yönetim merkezi hâline dönüşmüş ve bu önemini sürekli muhafaza etmiştir (İsen, 2000: 1). Şehirlerin, yalnızca mekânla sınırlı olmadığı bir gerçektir. Toplumun yaşayış şekli, gelenekleri, zihniyeti şehre ruh verir. Bu ruh, şairlerin estetik tasavvurları ile edebî eserlere de yansır. Şair ve yazarlar elinde şehrin coğrafyası, mimari özellikleri, tarihi ve sosyal yapısı hayallerle süslenerek yeniden inşa edilir ve yüzyıllar sonrasına aktarılır. Bu bağlamda şehir artık sanatçının eseri olur ve sanatçıyı etkiler, ancak bu etki tek taraflı olmayıp aynı ölçüde sanatçının da şehri etkilediğini söylemek mümkündür. Bazı şehirlerin bazı yazar ve şairlerle anılması da bu yüzdendir. Asırlarca Osmanlı İmparatorluğu'nun yönetim merkezi olarak şöhretini tüm dünyaya duyuran İstanbul da bu anlamda özel bir yere sahiptir. İstanbul, geçmişten günümüze; Ataî, Yahya Efendi, Bâkî, Şeyh Galib, Nedîm, Yahya Kemal, Tevfik Fikret, Orhan Veli, Ahmet Hamdi Tanpınar, Pierre Loti, Umberto Eco, Roni Margueles, Ahmet Ümit gibi yerli yabancı pek çok şair ve yazarın eserinde edebiyatın hemen her alanında kendine yer bulmuş, şair ve yazarlara ilham kaynağı olmuştur. Nedîm'de İstanbul'un bir taşına bütün Acem mülkü fedadır. Yahya Kemal, İstanbul'u sadece bir semtini sevmenin bile bir ömre bedel olduğu, bütün Türk tarihinin, Türk coğrafyasının bir terkibi, hulâsası ve tecelli yeri olarak görür. Orhan Veli için ise İstanbul; yaşam, düş görme, âşık olma ve hatırlama mekânı olmuştur.

İstanbul, Klâsik Türk edebiyatında da önemli bir yere sahip olup hem tezkirelerde hem de dîvânlarda şairlerin yetiştiği, ilim ve hüner sahiplerinin sığınacağı yer olarak görülmüştür. İstanbul'un tabiat güzelliklerini, mimari eserlerini, şehirlilerini ve olaylarını her fırsatta tasvir eden şairler, başlı başına İstanbul'u konu alan şehrengîzler de yazmışlardır. Klâsik Türk edebiyatında kelime olarak "şehir karıştıran" anlamına gelen şehrengîz türü zamanla bir şehrin güzellerini ve güzelliklerini anlatan metinlere dönüşmüştür (Levend, 1957: 13-15). Türk edebiyatında ilk şehrengîz örneği 16. yüzyılda Mesihî tarafından yazılmıştır. Edirne şehrini konu alan 150 beyitlik bu küçük mesnevînin

beğenilmesinden sonra Zâtî, Edirne hakkında 3607 beyitlik bir şehrengîz kaleme alır ve bu türün gelişmesini sağlar (Pala, 2003: 439). Şehrengîzlerde daha çok mesnevi nazım şekli kullanılmakla birlikte kaside, gazel, kıt'a, rûba'î gibi nazım şekillerin de kullanıldığı görülmektedir (Akkuş, 1987: 14). Agah Sırrı Levend, Klâsik Türk şiiri içinde 46 şehrengîz tespit etmiş, bunlar içinde en fazla İstanbul'un konu edildiğini belirtmiştir (Levend, 1957: 67). Daha sonra yapılan çalışmalar ile bu sayının arttığını söylemek mümkündür. 18. yüzyılın sonlarına doğru rağbetten düşen şehrengîz türü varlığını farklı şekillerde sürdürmüştür. Muhteva ve ifade bakımından Ahmet Hamdi Tanpınar'ın "Beş Şehir" adlı eseri bu türün yakın dönemimizdeki örneklerinden biridir. Eserdeki şehir tasvirleri, şehir halkı ile ilgili bilgiler şehrengîzlerle benzerdir. Günümüzde ise şehir kültürüne yönelik yazılan şehir monografileri bu türün devamı mahiyetindedir.

Asıl adı Mahmud Abdülbâkî olan Bâkî, 1526-27 yılında İstanbul'da doğmuştur. Babası Fatih Camisi müezzinlerinden Mehmet Efendi adında bir kişidir (İpekten, 1997: 19). Gençliğinin ilk yıllarında o zamanlar rağbet gören saraçlık mesleğine girmişse de yaradılışındaki okuma ve öğrenme arzusu onu medreseye yöneltmiştir (Çavuşoğlu, 2001: 7). Devlet kademesi içerisinde şiir kabiliyetinin etkisiyle başta Kanunî Sultan Süleyman olmak üzere birçok devlet adamına kendini tanıtip sevdirmiş, müderrislikten Anadolu kazaskerliğine daha sonra da terfîen Rumeli kazaskerliğine kadar çeşitli görevlerde bulunmuştur (İpekten, 1997: 19-36). Bâkî, çok istediği şeyhülislâmlık makamına yükselmeden vefat etmiştir.

Bâkî'nin yaşadığı devirde yazılmış bütün kaynaklar ondan saygıyla ve övgüyle söz etmişlerdir. Bâkî, devrinde "Sultan-ı şâirân", "Melîkü's-şu'arâ" ve sonunda "Sultânü's-şu'arâ" diye anılmıştır (İpekten, 1997: 25). Bu ifadeler Bâkî'nin daha hayattayken ne kadar büyük bir ün kazandığını göstermesi bakımından önemlidir. Büyük şair olmasında, şairlik yeteneğinin yanında ilminin ve geniş kültürünün de büyük etkileri olmuştur (İpekten, 1997: 27).

Bâkî'nin eserleri şunlardır: *Dîvân*, *Me'âlimü'l-Yakîn fî Sîreti Seyyîdi'l-Mürselîn (Mevâhibü'lledünniye)*, *Fezâ'il-i Cihâd*, *Fezâ'il-i Mekke*, *Terceme-i Hadîs-i Erba'in* (Banarlı, 1983: 596).

Bâkî gazel şairi olarak ileride görülecek şiir özellikleriyle birçok yönden 18. yüzyılın büyük şairi sayılan Nedîm'in hazırlayıcılarından olmuştur. Türkçe, İstanbul halkının kullandığı sözler ve deyimlerle

süslenmiş temiz dil, şiirimize Bâkî tarafından yerleştirilmiş ve 18. yüzyılda Nedîm'le en yüksek derecesine ulaştırılmıştır (İpekten, 1997: 32).

Asıl adı Ahmet olan Nedîm ise doğma büyüme İstanbulludur. İyi derecede tahsil görmüş, devrin klâsik ilimleri yanında Arapça ve Farsçayı da öğrenmiştir. Şairliği yanında hafız-ı kütüplük, müderrislik, mahkeme naibliği gibi çeşitli kademelerde görev yapmıştır. Devrin padişahı III. Ahmet ve Sadrazam Damat İbrahim Paşa tarafından da sevilip himaye edilen şair Lale Devri'nin bütün özelliklerini şiirlerine yansıtmıştır. Şiirleriyle olduğu kadar hoş sohbeti, zarif nükteleri, neşeli tabiatı ile devrinin aranan isimlerinden olmuştur (Macit, 2016: 11-13). Öyle ki 18. yüzyıl tezkire yazarı Salîm, Nedîm'i "tâze-zebân" sıfatıyla nitelendirir (İnce, 2005: 660). Yine Safâyî'den başlayarak Nedîm hakkında bilgi veren bütün kaynaklar onun devrin önde gelen şairlerden biri olduğunu yazar (Çapan, 2005: 672-676). Mahallî konulara, kendi yaşayışına, muhitine şiirde yer vermesi gibi kendine has dil ve üslûbu, onun sanatını gelenekten geleceğe taşımıştır. Söyleyiş açısından sınırları belli olan bir alanda Nedîm'i büyük şair yapan hiç şüphesiz onun şiire getirdiği bu Nedîmâne söyleyiş şeklidir. Sanat ve kültür merkezi olan İstanbul, konuşma dili, mimarisi ve eğlence hayatıyla Nedîm'in ilham kaynağı olmuştur (Mazıoğlu, 2012: 77).

Nedîm'in eserleri şunlardır: *Dîvân*, *Sahâifü'l-ahbâr*, *Aynî Tarihi*, *safâî Tezkiresi Takrîzi*, *Şehid Ali Paşa'ya bir dilekçe*, *Nigâr-nâme*, *Mektup* (Macit, 2016: 13-15).

Şahsiyetleri ve sanat anlayışları birbirine çok yakın olan Bâkî ve Nedîm arasındaki fark iki şairin yaşadıkları devirden ibarettir demek pek de yanlış olmaz:

Bana mirâskalmışdır benimdir şi'ri Bâkînin

Aceb mi beytini tazmînedüp hiç anmasam anı (Macit, 2017: 86)

diyerek kendisini Bâkî'nin mirasçısı gören Nedîm, onun şiiri üzerinde tasarruf hakkı olduğunu iddia eder. Bu bağlamda 18. yüzyılda yaşayan Nedîm, 16. yüzyılda Kanunî Devri'nin bütün özelliklerini, İstanbul yaşantısını şiirde dile getiren Bâkî'nin güncellemesi gibidir. Nedîm de İstanbul'a Bâkî'nin baktığı yerden bakarak şiirde İstanbul'u ve Lale Devri'ni bütün ayrıntılarıyla dile getirir. İstanbul, Bâkî ve Nedîm'in tasvirleriyle şiirde adeta can bulur. Bu Klâsik Türk şiirinin gündelik gerçekliği ve doğayı doğrudan yansıtmadığı üzerine yapılan

tartışmaların aksine klâsik şiirin sosyal hayatla ne denli iç içe olduğunu ortaya koyması bakımından oldukça önemlidir. Bir edebiyat ne kadar soyut ve kuralcı olursa olsun mutlaka yaşadığı dönemin hayatını, ruhunu yansıtır.

İstanbul'un siyaset, ekonomi ve kültür tarihi bakımından bulunduğu konum, farklı bakış açılarıyla ifade edilebilir. Bu noktada Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti, İslâm dünyasının en önemli kültür, sanat ve edebiyat merkezi olan İstanbul; Klâsik Türk şiirinde "Der-Saadet, Der-i Devlet, Asitane-i Saadet, Dârü's-saltana" adıyla da anılmış, tarihî ve mimari yapıları, ticaret ve eğlence merkezi oluşu gibi yönleriyle teşbih ve tasavvurlara konu edilmiştir (Aktaş, 2003:132). Bu makalede 16. yüzyılda Sultanu'ş-şu'ara unvanıyla yüzyılın en büyük şairi sayılan Bâkî ve 18. yüzyılda üslûbuyla ekol yaratmış olan Nedîm'in şiirlerinde İstanbul'u ifade ediş tarzları üzerinde durulacaktır. Özellikle Nedîm'in İstanbul Kasidesi'nde kaside formunun değiştirilerek şehir methiyesinin yapılması, İstanbul'un gösterme tekniğine dayalı bir anlatımla resmedilmesi okuyucunun gözünde o dönemi tablolaştırmış ve şiire farklı bir söylem getirmiştir. Bu bağlamda İstanbul'un şiirlerde sunulmuş biçimi araştırılmış, şehrin monografik ve estetik bir değer olarak ele alınış şekli tespit edilmeye çalışılmıştır. Yapılan çalışmada örneklerin seçimi hususunda Sabahattin Küçük'ün Türk Dil Kurumu tarafından basılan Bâkî Dîvânı (1994) ve Muhsin Macit'in 2017'de e- kitap olarak Kültür Bakanlığı tarafından yayımlanan Nedîm Dîvânı kullanılmıştır. Makalede her iki şairin İstanbul'u ele alışları ayrı ayrı incelenmiştir.

1. Bâkî Dîvânı'nda İstanbul*

Bâkî Dîvânı incelendiğinde İstanbul'un şehir adı olarak beş yerde geçtiği tespit edilmiştir. Bâkî Osmanlı Devleti'nin en kudretli padişahlarından biri olan Kanunî Sultan Süleyman, II. Selim, III. Murat ve III. Mehmet'in hükümdarlık dönemlerine tanıklık etmiştir. Dolayısıyla Bâkî'nin şiirlerinde İstanbul adı çok kullanılmamakla birlikte zamanın olaylarını, İstanbul'un sosyal hayatına ve âdetlerine dair pek çok bilgiyi bulmak mümkündür. Realite, duygu ve düşüncelerle değişikliğe uğramakla birlikte şiirde mutlaka yer almıştır. Özellikle kaside nesiblerinde Kanunî Devri ve bu devrin zenginliği, her zaman zaferlerle sonuçlanan savaşları, İstanbul'un güzelleri ve tabii

* Bu makalede Bâkî ile ilgili verilen örnek beyitler Sabahattin Küçük'ün TDK tarafından 1994'te basılmış Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım'dan alınmıştır.

güzellikleri Bâkî tarafından dile getirilmiştir. Bâkî'nin birçok beytini eline fırça alan ressam, tablo hâline getirebilir. O, İstanbul'u cennet bahçeleri ile kıyaslar. Dünya sultanının ayak basmasının şerefi, şehri İrem bağının gıpta ettiği ve cennetlerin gül bahçelerinin kıskandığı yer hâline getirmiştir.

İtdi şehri şeref-i makdem-i Sultân-ı cihân

Reşk-i bâg-ı irem ü gayret-i gül-zâr-ı cinân (Bâkî- K. 2/1)*

Bâkî, bir gazelinde Kanunî Sultan Süleyman Devri'nde, Ebussuûd

Efendi'nin Şeyhülislamlığı döneminde içkinin yasaklandığını ve Galata'ya gelen şarap gemilerinin yaktırılması olayına yer vermiştir. Gazelin bütününde, söz konusu hadiseden duyulan üzüntü dile getirilir.

Rindler câmun habâb-âsâ yüzine bakdılar

Mey gibi sâki-i bezmün ayagina akdılar (Bâkî, G.117/1)

Raht u bahtın zevrakun hışm âteşine yakmaga

Vardılar gammâzlar şâh-ı cihâna çakdılar (Bâkî, G.117/3)

Bâkiyâ kilsun mu'attar bezm-i âfâkı nesîm

Pâdişâhun micmer-i `adlinde sandal yakdılar (Bâkî, G.117/6)

Yasak sebebiyle İstanbul'a içki getiren yabancı gemiler şimdiki Karaköy açıklarında ateşe verilmiş ve denizin ortasında yakılmıştır. Bâkî aşağıdaki beyitlerde bu durumu "Şarap yüklü gemiler su ve ateşin göbeğinde yurt edinip rüzgâr rintlerin meclisindeki işret ayinini batırdı." diyerek ifade etmektedir. Yine aynı gazelin birinci beytinde İstanbul'un Galata semtine de yer verilir. Gayrimüslimlerin yoğunlukta yaşadığı yer olan, meyhane ve eğlence yerlerinin çokluğuyla bilinen Galata, güzellere ve içkiye düşkün şairlerin gezintiye çıktığı yerlerdendir. Klâsik şiirde daha çok seyrangâh yeri olması ve eğlence merkezlerinin başında gelmesi yönleriyle tasavvurlara konu edilir (Pala, 2003: 171). Bâkî, bir beytinde Sultan'ın (Kanunî Sultan Süleyman) kahır kılıcının İstanbul ile Galata arasını su gibi kesmesiyle meyhane yolunun kesildiğini ifade eder. Böylece Kanunî'nin 1526 Ağustos'unda koydurduğu içki yasağı üzerine bir eğlence merkezi olan Galata'ya gidişlerin zorlaştığına işaret edilir.

Reh-i mey-hâneyi kat' itdi tîg-i kahrı sultânun

*Örnekler verilirken şairin adı, nazım şeklinin kısaltması, bu nazım şeklinin Dîvân'daki numarası ve kaçınıcı beyit olduğu K.12/36 örneğinde olduğu gibi gösterilmiştir. Nazım şekilleri için gazel: G, kaside: K, tarih: T, musammat: Mus, şarkı: Ş. kısaltmaları kullanılmıştır.

Su gibi arasın kesdi Sitanbûl u Kalâtânun (Bâkî, G.279/1)

Miyân-ı âb u âteş oldu cây-ı keştî-i sahbâ

Baturdı rüzgâr âyîn-i `aysın bezm-i rindânun (Bâkî, G.279/2)

Yakan âb üzre âteş sanmanuz keştî-i sahbâyı

Şu`â-i tîg-i kahrından tutışdı Şeh Süleymânun (Bâkî, G.279/3)

Yine aşağıdaki beyitte de o dönemde uygulanan içki yasağı anlatılmaktadır.

Bâkî gözinden eyle hazer sorma leblerin

Zinhâr gâfil olma şarâbun yasagı var (Bâkî, G.53/6)

Bâkî, o dönemde geceleri gezmenin yasak oluşuna da bir beyitte değinir (Küçük, 1999: 158). Aşağıdaki beyitte gece başıboş dolaşanların görevlilerce yakalanmaları söz konusu edilmiştir.

Kûyun yolında nice kez ey mihr-i bî-nazîr

Şeb-rev diyü tutıldı giceyle meh-i münîr (Bâkî, G. 91/1)

Ayrıca iki gazelin matla beyitlerinde de İstanbul'un her bir yolunun gönül alan güzelleriyle gül bahçesi yoluna dönüştüğü, gönlün İstanbul güzellerinden vazgeçemediği ifade edilir. İstanbul güzellerinin sokaklarda gezintiye çıkmaları renkli tablolar hâlinde verilerek İstanbul'un güzelleri övülür. Böylece İstanbul'un, benzersiz güzelleriyle övülmeye layık eşsiz bir mekân olduğu düşünülmektedir.

Serv-kâmetler iki yanın alurlar yolun

Râh-ı gülzâre döner yolları İstanbûlun (Bâkî, G.266/1)

Dil-rübâlarla `aceb kesreti var her yolun

Geçemez hûblarından gönül İstanbûlun (Bâkî, G.267/1)

Bâkî, rind bir şairdir. Zevke, eğlenceye düşkün yaradılışı ve rintçe yaşama isteği şiirlerine de yansımıştır (İpekten, 1997: 43). Bu sebeple Dîvânı'nda İstanbul'un eğlence hayatı, içki meclisleri, bayramlar ve İstanbul sokaklarında yapılan gezintilere dair beyitler oldukça fazladır. Şiirlerde en çok bahsedilen ve tasvir edilen meclis şarap ve işret meclisidir. Bahar mevsiminin gelmesiyle birlikte içki meclisleri kurulur, insanlar toplanır ve sakinin sunduğu şarapla kadehler döndürülmeye başlanır.

Sâkî elünde bülbüleyi bülbül eylesen

İçsen şarâbı ruhlarını gül gül eylesen (Bâkî, G.255/1)

Gül devri `ayş mevsimi dür mutribâ bugün

Bülbül-sıfat çemende biraz gulgul eylesen (Bâkî, G.255/2)

Müheyyâ oldı meclis sâkıyâ peymâneler dönsün

Bu bezm-i rûh-bahsun sevkine mestâneler dönsün (Bâkî, G. 391/1)

Bâkî, birçok beytinde İstanbul'da kutlanan bayramlara da yer vermiştir. Şiirlerde bayram zamanı gezinti yerlerini, kurulan salıncakları, dönme dolapları, giyinmiş süslenmiş güzelleri oldukça renkli ve canlı tasvir ederek İstanbul'daki bayram geleneklerine işaret eder. Bayramı anlatan "îd" redifli gazelde bir güzelin bayram yerinde dolaşmasını, altın kanatlı tavus kuşunun bahçelerde salınmasına benzetmiştir.

Câme-i dîbâ ile tâvûs-ı zerrîn-bâldür

Dil-rübâ kim eyler ol reftâr ile cevlân-ı `îd (Bâkî, G.39/2)

Şimdi tîg-i cevr ile öldürme kurbân olduğum

Îd-ı Edhâ geldüğünde idesin kurbân-ı îd (Bâkî, G.39/6)

Îd yaklaştı salıncağa binüp salına mı

Yine ol Yûsuf-ı sâni gire mi mîzâne (Bâkî, G.410/5)

Meydân-ı `îdgehde perî-çihreler gibi

Fâhir libâslar ile hırâm itdi nev-bahâr (Bâkî, G.160/2)

Bâkî, aşağıdaki beyitte bayram divanına gönderme yapmaktadır. Mihrümah Sultan için yazılan mersiyede bayramlaşma hazırlığı tablosu tasvir edilmiştir. Mersiyede padişahın devlet erkânı ve bütün görevlilerle bir protokol düzeni içinde sırasıyla bayramlaşması anlatılmaktadır. Bayramın yaklaşmasıyla birlikte kasır ve divanların kurulduğu, sultanın eyvana çıkıp gül bahçesinde zümrüt taht üstünde kutlama için gelenleri kabul ettiği ifade edilir.

Îd yaklaştı döşensün yine kasr u dîvân

Çıkup eyvân-ı sa`âdetde buyursun Sultân (Bâkî, Mus. 2/III-1)

Der-i dergâhına `azm eylesün eşrâf-ı diyâr

İşigi hâkine yüzler süre gelsün a`yân (Bâkî, Mus. 2/III-2)

Hala Sultân diyü şeh-zâdeler ikbâl itsün

Gelsün ol lutf u kerem kânına şâd u handân (Bâkî, Mus. 2/III-3)

Bununla birlikte Bâkî'nin şiirlerinde tabiat önemli bir yer tutar. Diğer şairler gibi aynı kelime ve mazmunlarla soyut bir tabiatın anlatılması yanında, şiirlerinde yer yer İstanbul'da gördüğü; baharı, yazı, kışı, yaşadığı gerçek tabiatı anlatma çabası görülür (İpekten, 1997: 47). Soyut ya da somut olsun Bâkî'de tabiat tablolar çizilerek anlatılmıştır. Bâkî, saraya dair beyitleri genellikle bahar mevsiminin güzelliğini anlatmak için söylemiştir.

Dizilmiş lâleler sahn-ı harîm-i bâga zeyn olmuş

Sarây-ı şâhda san kâse kâse hân-ı yağmâdur (Bâkî, G.135/4)

Aşağıdaki beyitte ise Bâkî sevgiliyi menekşeye, sevgilinin benini Hintliye benzetir ve sevgilinin bu güzelliğinin İstanbul, Semerkant ve Buhârâ'ya saçılmasını ister. Buhârâ, Semerkant ve İstanbul, dönemin önemli merkezleri oldukları için sevgilinin güzellik unsurlarından beninin bu şehirlerde konuşulması istenir.

Zamâne hâl-i Hindû-yı benefşe zînetin görsün

Nisâr itsün Sitânbûla Semerkand ü Buhârâyı (Bâkî, K.15/4)

Bâkî, Osmanlı'da divan kâtipliği ve nişancılık görevleri yapmış olan Feridun Bey'in Ahırkapı'daki konağı için de bir kaside yazmıştır. Kasidede Feridun Bey'in sarayının baştan aşağı değerli taşlarla inşa edilmiş olduğu ifade edilir ve İrem bağlarının onun bir taşı kıymetinde bile olmadığı belirtilerek mimari bakımdan tasvir edilir.

İrem bâğı aña nisbet degül bir taşına kıymet

Egerçi kıymeti taş iledür bünyâdı ser-tâ-pâ (Bâkî, K.27/11)

Bâkî, bu kasidenin diğer beyitlerinde de sarayı, kapı ve duvarlarının değerli kumaşlarla süslenmesi bakımından, güzel elbiseler giymiş gümüş tenli bir güzele benzetir. Sarayın kapı ve duvarları baştan başa atlas ve dîbâ gibi değerli kumaşlarla kaplanmıştır. Burada duvarların o günün en değerli kumaş çeşitleriyle kaplanarak süslenmesi maddî gücün boyutunu göstermesi bakımından önemlidir (Şahin, 2011: 181).

Libâs-ı hüsn ile bir şûh-ı sîm-endâma dönmişdür

Der ü dîvârı zeyn olmuş ser-â-ser atlas u dîbâ (Bâkî, K.27/9)

Bâkî Sultan Murad için yazdığı bir kasidede de padişahın adalet mülkündeki şehri gören ariflerin, başka diyarlardaki mamur şehirlere

viran bir köy gözüyle baktığını ifade eder. Beyitte padişahın adalet mülkü ile kastedilen İstanbul'dur.

Şehr-i dârü'1-mülk-i `adlin seyr iden `âriflere

Hitta-i ma'mûre-i `âlem dih-i vîrân gelür (Bâkî, K.6/11)

2. Nedîm Dîvânı'nda İstanbul*

Klâsik Türk şiirinde İstanbul'un, eğlence ve mesire yerlerinin, mimarinin şiirlere konu edilmesi hep vardır; fakat Nedîm devraldığı bir geleneği daha canlı, değişik sahneler ve tipleri öne çıkararak devam ettirir (Kortantamer, 1993: 337). Lale Devri şairi olan Nedîm'in şiirlerinde bu bakımdan Bâkî'ye nazaran İstanbul'un daha realist tasvirini bulmak mümkündür. Klâsik Türk edebiyatında Bâkî'de soyut bir kavram gibi ele alınan çevre Nedîm'de çok daha somut şekilde ifade edilir. Bununla birlikte İstanbul'un ideal yerleri yerine gerçek İstanbul tasvir edilir. Nedîm, kendisinden önceki şairler gibi doğayı kalıplaşmış sözlerle tasvir etmek yerine gördüğü, gözlemlediği çevreyi şiirlerinde anlatmayı tercih etmiştir. İncelenen Nedîm Dîvânı'nda 42 kaside, 87 kıta, 13 nazm, 3 mesnevi, 44 musammat, 164 gazel, 2 müstezad, 11 rûbai, 23 müfred veya matla, 5 Arapça şiir, 39 Farsça şiir bulunmaktadır. Bunlardan 110 şiirde Nedîm, gerçek bahçelere ve mekânlara atıfta bulunarak okuyucuyu gerçek mekânlara götürür. Dîvân'da nesib bölümünde İstanbul'un anlatıldığı bir kaside, Sadâbâd ve burada yapılan yeni binaları anlatan iki kaside, Çırağan ve benzeri köşklere yapılan helva sohbetlerini anlatan kasideler, çeşme, han, köşk, saray vb. yapılar için yazılmış tarih manzumeleri ile şarkı ve gazellerde İstanbul'u anlatan pek çok beyit bulunmaktadır. Bundan dolayı Nedîm'in şiirleri yaşadığı dönemin dolayısıyla da İstanbul'un tanıklığını yapar. Özellikle İstanbul'un anlatıldığı kasidenin nesib bölümü, İstanbul ve semtlerini bir bütün olarak anlatması bakımından okuyucuyu gelenek içinde var olan şehrengîz türüne götürmektedir. Bundan dolayı bu makalede önce Damat İbrahim Paşa'ya sunulan bu kaside üzerinde durulmuş daha sonra Dîvân'da İstanbul'la ilgili diğer beyitler incelenmiştir.

1. Bu şehr-i Stanbul ki bî-misl ü bahâdır

Bir sengine yek-pâre Acem mülkü fedadır

* Nedîm'le ilgili bu makalede verilen örnek metin ve beyitler Muhsin Macit'in e-kitap olarak 2017'de Kültür Bakanlığınca yayımlanan Nedîm Dîvânı'ndan alınmıştır.

Bir gevher-i yektâdır iki bahr arasında
Hurşîd-i cihân-tâb ile tartılsa sezadır
Bir kân-ı ni'amdır ki onun gevheri ikbâl
Bir bâğ-ı İremdir ki gülü izz ü ulâdır
Altında mı üstünde midir cennet-i a'lâ
El-hak bu ne hâlet bu ne hoş âb u havâdır
5. Her bağçesi bir çemen-istân-ı letâfet
Her gûşesi bir meclis-i pür-feyz ü safâdır
İnsâf değildir onu dünyâya değışmek
Gülzârların cennete teşbih hatâdır
Herkes erişir anda murâdına onunçün
Dergâhları melce-i erbâb-ı recâdır
Kâlâ-yı ma'ârif satılır sûklarında
Bâzâr-ı hüner ma'den-i ilm ü ulemadır
Câmî'lerinin her biri bir kûh-ı tecelli
Ebrû-yı melek andaki mihrâb-ı du'âdır
10. Mescidlerinin her biri bir lücce-i envâr
Kandîlleri meh gibi leb-rîz-i ziyâdır
Ser-çeşmeleri olmada insâna revân-bahş
Germ-âbeleri câna safâ cisme şifadır
Hep halkının etvârı pesendîde vü makbûl
Derler ki biraz dil-beri bî-mihr ü vefâdır
Şimdi yapılan âlem-i nev-resm-i safânın
Evsâfı hele başka kitâb olsa sezadır
Nâmı gibi olmuşdur o hem sa'd hem âbâd
İstanbulu sermâye-i fahr olsa revadır
15. Kûhsârları bâğları kasrları hep
Gûyâ ki bütün şevk u tarab zevk u safâdır
İstanbulun evsâfını mümkün mi beyân hiç
Maksûd hemân sadr-ı kerem-kâra du'âdır

Dâmâd-ı güzîn-i şeh-i zî-şân-ı felek-câh

Fahrü'l-vüzerâ âsaf-ı ferhunde-likâdır (Nedîm, K.20/1-17)

Nedîm, 32 beyitten oluşan kasidenin 15 beyitlik nesib bölümünde İstanbul'u şöyle tasvir etmektedir: İstanbul güzelliğine paha biçilemeyecek nitelikte, eşi benzeri olmayan yalnız bir taşına bütün Acem mülkünün fedâ edileceği bir şehirdir. İki denizin arasında yer alan tek taş bir cevherdir. Bu cevherin parlaklığı dünyayı aydınlatan güneş ile tartılsa uygundur. O bir İrem bağıdır, cennet onun altında mı, üstünde m belli değildir. İstanbul'un her köşesi feyz ve sefâ dolu bir meclistir. Herkes İstanbul'da muradına erer, onun için dergâhları insanlara bir ümit kapısıdır. Çarşılarında maarif kumaşları satılır, İstanbul; hüner pazarı, bilim ve bilgi ocağıdır. Camilerinin her biri, Allah'ın tecelli ettiği Tûr-ı Sînâ gibidir. Mescitlerinin her biri ışık denizi, kandilleri ay gibi ışıklarla doludur. Onun çeşme başları insanlara can bağışlar, insanı canlandırır; hamamları ise ruha mutluluk, vücuda şifa bahşeder. Halkının tavır ve davranışları beğenilmiştir, ancak güzelleri biraz vefasızdır. Sadâbâd, İstanbul'a bir öğünme sermayesi olsa yeridir. İstanbul'un dağlarının, bağlarının, köşklerinin tamamen şevk, şenlik, zevk ve sefa olduğu farz edilir. İstanbul'un güzelliklerini anlatmak mümkün değildir, maksat kerem sahibi sadrazamı övmektir.

Nedîm, bu kasidede İstanbul'u sadece mimari özellikleriyle değil; tabii güzelliği, âb u havası, kûhsarları, bağları, her türlü eğlence yerleri ve kızlarıyla kısaca şehri gördüğü tüm güzellikleriyle anlatır. İstanbul'a ait her şey Nedîm tarafından övgüye mazhar olmuştur. Öyle ki İstanbul'un güzellikleri saymakla bitmez. Nedîm İstanbul'dan bahsederken özellikle kasidelerde mübalağalara yer vermiş olsa da realist bir şekilde İstanbul'u tasvir eder. Bu tasvirler o kadar ayrıntılı anlatılır ki okuyucunun zihninde İstanbul sahneleri bir film gibi canlı hâle gelir.

Nedîm için Sadâbâd apayrı öneme sahiptir. Nedîm'in ifadesiyle kelime olarak uğuru bol olan anlamındaki Sadâbâd; Lale Devri'nde, İstanbul'da, Kağıthâne deresi kıyısındaki gezinti ve eğlence yerlerindedir. Damad İbrahim Paşa yeni yapılarla Kağıthâne'yi güzelleştirdikten sonra bu eğlence yeri özellikle saray ve çevresinin yoğun ilgisini görmüştür (Altınay, 1973: 29-35). Sadâbâd, 18. yüzyıl başlarında benimsenen yeni hayat tarzının da tezahürüdür (Çapan, 2004: 25-52). Lale Devri'nin bütün özellikleri bu semtte toplanmıştır. Nedîm Dîvânı'nda Sadâbâd için yazılmış kaside ve şarkılar bulunmakla birlikte Sadâbâd'ın müstakil beyitlerde de sıklıkla zikredildiği tespit

edilmiştir. Nedîm, Sadâbâd Kasidesi'nin nesib kısmında Sadâbâd'ın tanıtma işini âdetâ bir mihmandar yani bir rehber gibi yapar. Sadâbâd'dan söz ederken üstünden geçen güzellerle çok uygun bir yerde duran tavanlı köprüyü, zevk ehlinin, dervişler tekkeye nasıl koşarsa öyle gittiği Hayr-âbâd'ı, Çağlayan'ı, bir benzeri dahi olmayan Kasr-ı Cinân'ı, Çeşme-i Nûr'u, Cedvel-i Sîm'i, kendi küçük ünü büyük Kasr-ı Neşât'ı, yepyeni bir üslûpla yapılan ve bu yüzden de Nev-peydâ adını taşıyan köprüyü, Ferkadan adı verilmiş, ışık saçan iki kasrı, Hürrem-âbâd yakınlarında Cesr-i Sürûr adındaki köprüyü ve başlıklı yüksek bir sütunu coşkuyla anlatır (Kortantamer, 1993: 340). Sadâbâd'ı anlatan bu bölümlerde Nedîm, gerçekçi ve doğrudan bir anlatımı benimsemiştir. Sadâbâd'ı anlatan başka bir kasidesinde ise Nedîm, Sadâbâd'ın havasının, suyunun insanın canına can kattığını, benzerinin hiçbir yerde olmadığını ifade eder. Bahçeleri insana ebedî hayat duygusu verir. Baharının coşkusu, gülleri, çevre tepelerde yankılanan bülbül sesleri, içinde kayığa binilince cennetin yanına kadar gitmenin mümkün olduğu Cedvel-i Sîm'i, mis kokulu toprağıyla Sadâbâd eşsiz bir yerdir (Kortantamer, 1993: 342). Çubuklu, Göksu ve diğer yerler hep onun zamanında güzel yerler olmuştur. Aşağıdaki beyitler Nedîm'in Sadâbâd ile ilgili yaptığı bu tasvirleri örneklendirmektedir:

Bak Sitanbulun şu Sa'd-âbâd-ı nev-bünyânına
Âdemin cânlar katar âb u havâsı cânına (Nedîm, K.19/1)
Ey sabâ gördün mü mislin bunca demdir âlemin
Püşt-i pâ urmakdasın İrânına Turânına (Nedîm, K.19/2)
Ey felek insâf ey mihr-i cihân-ârâ amân
Bir nazîri var ise söylen konulsun yanına (Nedîm, K.19/3)
Ne münâsib yere durmuş o tavanlı köprü
Cümle gözden geçirir seyre gelen hûbânı (Nedîm, K.18/9)
Pek safâ kesb edecek tekye hele Hayr-âbâd
Cümle zevk ehli onun zümre-i dervîşânı (Nedîm, K.18/10)
Çeşme-i Nûr ise Nûr âyetin eyler tefsîr
Cedvel-i Sîm ile bulsa n'ola zîb ü şânı (Nedîm, K.18/13)
Nâmı gibi olmuşdur o hem sa'd hem âbâd
İstanbulu sermâye-i fahr olsa revadır (Nedîm, K.20/14)

Çekdirüp pek seherî doğruca Sa'd-âbâda
Tutayım zinde iken cennet-i a'lâda makâm (Nedîm, K.9/15)
Iyd ola fasl-ı bahâr ola da Sa'd-âbâdın
Zevkını eylemeyim sıhhat olur bana harâm (Nedîm, K.9/18)
Ya Sa'd-âbâd dahı çekmede hasret pâ-bûsa
Anun hakkında da icrâ kıl ol lûtf-ı firâvânı (Nedîm, K.10/63)

Nedîm, yalnız İstanbul ve Sadâbâd'tan değil İstanbul'un diğer semtlerinden de metinlerde bahseder. Bu semtler şairin evinin bulunduğu Beşiktaş, gezinti yerleri olan Tophâne, Eyyüp Sultan, güzellerin şûh yürüyüşlü atlarıyla meydan aldıkları Atmeydanı, Okmeydanı, bayram yeri ve şenliklerle andığı ve yokuşların bulunduğu Üsküdar, kayıkla gezinti yapılan mesire alanlarından olan Göksu'dur. Bu semtler doğal güzellikleri ve hoş havası ile insanların, özellikle de âşıkların, sevgililerin dolaştıkları uğrak yerleridir. Nedîm, bu semtleri anlatırken tarihî özellikleri ile vermemiş halkın yaşamındaki yeri ile anlatmıştır.

Yârsiz gülzâr seyri nîşterdir çeşmime
Yâr ile olunca Okmeydânıdır semm-i hıyât (Nedîm, G.54/5)
Binüp sad izz ü nâz ile semend-i şûh-reftâre
Güzeller Atmeydânında alır şimdi meydânı (Nedîm, K.10/53)
Husûsa Hazret-i Eyyûb ile meydân-ı Top-hâne
Birer takrîb ile elbette cezb eyler cüvânânı (Nedîm, K.10/54)

Firâz-ı Üsküdârın bu'dı vardır gerçi kim ammâ
Yine inkâr olunmaz Hak bu kim anun da seyrânı (Nedîm, K.10/55)

Ey şûh Nedîmâ ile bir seyrin işitdik
Tenhâca varup Göksuya işret var içinde (Nedîm, G.143/5)

Sultan Ahmed, İbrahim Paşa'yı sadrazam yaptıktan sonra şehirde imar faaliyetleri hız kazanmış; İstanbul'un her tarafı cenneti kiskandırarak hâle getirilmiştir. Nedîm, devrin diğer şairleri gibi III. Ahmed, Damadı İbrahim Paşa, Kapudan Mustafa Paşa, Muhammed Kethuda Paşa'nın İstanbul'da yaptırdığı çeşme, sebil, saray, köşk, cami, mescit, kervansaray, hamam gibi yapılar için tarih manzumeleri de yazmıştır. Bu tarih manzumelerinde Nedîm, daha çok mimari

tasvirler yapar. Metinlerde methedilen özelliklerin başında binanın konumu, çevresi, arazisinin genişliği, havasının temizliği, toprağının kokusu gelir; üzerinde durduğu diğer bir özellik, yapıların göz alıcı süslemeleridir (Özel, 2010: 201-209). Bu tarih manzumelerinde yapılan tasvirler her ne kadar Nedîm'in bakış açısıyla sunulsa da o dönemde İstanbul'da yapılan imar faaliyetleri hakkında oldukça geniş bilgi vermektedir. Bununla birlikte bugün çoğu yok olmuş bu yapılar, Nedîm'in şiirlerinde kalıcı hâle gelerek günümüz için tarihî kanıt olmuştur.

Kaptan Mustafa Paşa, doğduğu yer olan Vefâ Bağ'ını güzel binalarla baştan aşağı güzelleştirmiş ve hükümdarla sadrazam geldiklerinde onların gönüllerini açacak bir kasır yaptırmıştır. Ortaya yeni bir yapı tarzıyla ilkbahara benzeyen bir kasır çıkmıştır. Bu Kasr-ı Nevbün'yâd'ın işlemeli zemini, yüksek çatısı, iç köşede büyük sofaları, suları gökyüzüne fışkırtan fıskiyesi, evin görüntüsünün içine yansıdığı havuzu ve selsebili Nedîm tarafından şiirde zikredilmiştir (Kortantamer, 1993: 350). Aşağıdaki beyitler Vefa Bağ'ının anlatıldığı bu tarih manzumesinden alınmıştır:

Vefâ bâğı o sadra maskat-ı re's olup olmuştur

Kadîmî dürr-i zât-ı pâkine hem-çün sadef me'vâ (Nedîm, T.50/23)

Edüp dîrîne hubbun hüsn-i mevki' dem-be-dem te'yîd

Nice dil-keş binâlarla onu zeyn etdi ser-tâ-pâ (Nedîm, T.50/24)

Zihî nev-mesned-i şâhâne vü tarh-ı vezîrâne

Ki cârûb olsa lâyık hâki üzre şeh-per-i ankâ (Nedîm, T.50/28)

Zihî himmet ki koymuş nev-bahârı sûret-i kasra

Zihî san'at şebâb eyyâmın etmiş âb-veş icrâ (Nedîm, T.50/29)

Döşenmiş fersine kalîçe-âsâ pertev-i meh-tâb

Çekilmiş farkına çün sakf-ı bâlâ sâye-i tûbâ (Nedîm, T.50/30)

Nedîm, Kaptan Mustafa Paşa'nın yalısını anlattığı kasidede de yalığı; ferahlık verici, iç açıcı, güzel, zarif süslü bir yapı olarak tasvir eder. Denizi dadı, dağın tepesini ise yalının lalası olarak tasavvur ettiği beyitte Nedîm, yalının konumunu dağ ve deniz, iki taraftan kucaklamış, şeklinde belirtir.

Kûh u deryâ iki cânibden der-âgûş eylemiş

Sanki deryâ dâyesi kûhsâr ise lâlsıdır (Nedîm, K.36/7)

Nedîm bunların dışında şiirlerinde İstanbul'un bayram geleneklerine de yer verir. Bâkî'nin şiirlerinde bahsettiği bayram gelenekleri aynı şekilde Nedîm'de de dile getirilir. Nesib bölümünde bayram töreninin anlatıldığı kasidede sarayda görülen hazırlıklar, devlet erkanının sultanla bayramlaşmaya gelmesi, bayram kutlamaları yapıldıktan sonra insanların gezinti yerlerine gitmeleri ayrıntılı olarak anlatılır. Bayramda Sadâbâd güzellerle doludur, İstanbul'un her köşesi civil civıldır.

Sabâh-ı ıyd kim âlem olup feyziyle nûrânî

Sadâ-yı kûs u şevket eyledi pür-çarh-ı gerdâni (Nedîm, K-10/1)

Sarây-ı şehriyâr-ı âlem oldu maşrık-ı ikbâl

Gelüp hep hâk-bûsa devlet-i ulyânın erkânı (Nedîm, K-10/2)

Kuruldu taht-ı âlî-baht tarz-ı dil-pesend üzre

Döşendi pîşgâha ol murassa' ferş-i hâkânî (Nedîm, K-10/3)

Hezâran zîb ü ziynet sad hezâran ferr ü şevketle

Cülûs etdi çıkup dehrin şehensâh-ı cihânbanı (Nedîm, K-10/4)

Velîkin bu mübârek ıyd dahı eyleyüp teşrîf

Sitanbûlun ferahla ıyd-ber-ıyd oldu her yanı (Nedîm, K.10/52)

Binüp sad 'izz ü nâz ile semend-i şûh-reftâre

Güzeller Atmeydânında alır şimdi meydânı (Nedîm, K.10/53)

Husûsa Hazret-i Eyyûb ile meydân-ı Top-hâne

Birer takrîb ile elbette cezb eyler cüvânânı (Nedîm, K.10/54)

ıyd gelsin bâ'is-i şevk-i cedîd olsun da gör

Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör

Gûşe gûşe mihrlere mehler bedîd olsun da gör

Seyr-i Sa'd-âbâdı sen bir kerre ıyd olsun da gör (Nedîm, Mus.17/I)

Bunların dışında her iki şair de İstanbul'un dilberlerini şiirde dile getirir. Bâkî, İstanbul'da dilber çoktur, onda olan güzel bir yerde bulunmaz, naziktir, işvelidir derken Nedîm, İstanbul'un dilberlerini vefasız, hercai ve fitnekâr bulur. Nedîm'in İstanbul için söylediği tek olumsuz ifade dilberlerinin vefasız olduğudur.

Serv-kâmetler iki yanın alurlar yolun
Râh-ı gülzâre döner yolları İstanbûlun (Bâkî, G.266/1)
Dil-rübâlarla `aceb kesreti var her yolun
Geçemez hûblarından gönül İstanbûlun (Bâkî, G.267/1)
Hep halkının etvârı pesendîde vü makbûl
Derler ki biraz dil-beri bî-mihr ü vefâdır (Nedîm, K-20/12)

Bâkî, nazım diline temiz ve pürüzsüz İstanbul Türkçesini getirmiştir. İstanbul halkının kullandığı sözler ve deyimlerle süslenmiş olan bu dil, şiirimize Bâkî tarafından yerleştirilmiş, 18. yüzyılda Nedîm'le en yüksek derecesine ulaştırılmıştır. Nedîm tarafından şuurlu bir şekilde kullanılan İstanbul şivesi tabîî bir cereyan şeklini almış ve pek çok temsilci yetiştirmiştir. Her iki şairin de bir mısra, bir veya iki Türkçeleşmiş kelime ile söylediği Türkçe mısra ve beyitler oldukça büyük bir yekûn tutar. Her iki şair de İstanbul Türkçesinin günlük konuşma özelliklerini kullanarak İstanbul'a hayat verir. Bunları sıralamak çalışmanın amacını aşacağı için burada bir iki örnek vermekle yetinilmiştir.

Hoş geldi bana mey-gedenün âb u hevâsı
Va'llâhi güzel yirde yapılmış yıkılası (Bâkî, G.508/1)

Gül-istân lâle-i ahmerle pür-zîb oldu ser-te-ser
Çırâğın faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım

Karâr etsin mi İstanbulda şimden sonra hâtırlar

Çırâğın faslı ıyd eyyâmıdır şevketlü hünkârım (Nedîm, Mus. 27/1)

SONUÇ

Edebî eserlerde mekân temsili mekânla, başka bir ifadeyle, imgeler ve semboller aracılığıyla gerçek mekânın kurgulanması sonucu anlatılır. Klâsik Türk şiirinde gündelik gerçekliğin ve doğanın temsil edilmesinde 18. yüzyıl şairi olan Nedîm, özel bir yere sahiptir. Nedîm'in nesiblerde ağırlıklı olarak kendi dönemine ilişkin gündelik yaşamı ve doğayı gözleme dayalı bir üslûpla tasvir etmesi, bu şairin bir istisna olarak anılmasını sağlamıştır. Ancak Nedîm'in bu ilgisi gelenek içinde gelişen değişimin bir sonucu olarak da görülebilir.

Bâkî ve Nedîm'in şiirlerinde mekân olarak ele alınan İstanbul'un realist olarak tasvir edildiği görülmektedir. Bâkî'de realite, duygu ve

düşünce uğruna değişikliğe uğrar fakat mutlaka eserlerde yer alır. Nedîm'de ise mekân düşüncesi günlük hayata uygun şekilde tasvir edilir. O, yaşadığı dönemin yeni mimarisini, eğlence yaşamını nesiblerinin ana teması ve şiirinin esin kaynağı yapar. Bu da Nedîm'de görülen gerçekçi yaklaşımın Klâsik Türk şiiri içinde bir zemini olduğu anlamına gelir ki bunu Bâkî'de de görmek mümkündür. Bâkî'de doğanın, kalıplaşmış benzetmeler yanında özgün ve güncel bakış açısıyla kavranışı söz konusudur. Osmanlı İmparatorluğu'nun en ihtişamlı dönemi olan 16. yüzyılda yaşayan Bâkî, yaşadığı çevreye kayıtsız kalmamış, dış dünyayı, devrinin ihtişamlı hayatını daha çok sosyal olaylarla şiirine yansıtmıştır. Aynı zamanda Bâkî'nin şiirlerinde İstanbul hayatından sahneler sunması, gerçek hayattan alınan unsurları kullanması, İstanbul halkının kullandığı söz ve deyimlere yer vermesi onun yerellik arzusunu da gösterir. Bâkî'nin nesiblerinde doğanın gözlemlenebilir nitelikleri yerel niteliklere dönüştürülür. Bu özellik 18. yüzyılda Nedîm'le birlikte zirveye ulaşır. Bugün 18. yüzyılda İstanbul'da gezme yerlerine üç çifte kayıkla gidildiği ve bu kayıklarda şarkı okunduğu, Hisar, Göksu, Çubuklu ve Sadâbâd'ın sevilen gezme yerlerinden olduğu, ejderha heykellerinin ağzından sular aktığı Nedîm'in şiirlerinden öğrenilebilir. Bundan başka devrinin örf ve âdetleri de Nedîm'in mısraları arasında hayat bulmuştur. Bayramlarda Sadâbâd gezmelerinin pek parlak olduğu, Çerağan gezmelerinde dilberlerin rakslarının seyredildiği, samur kürkleri kırmızı ve gülpembe şallara kaplatmanın moda olduğu Nedîm'in şiirlerinde ortaya konmaktadır.

Nedîm ve Bâkî kuvvetli kalemiyle devirlerinin yaşayışlarını tablo hâlinde ortaya koymuşlardır. Yaşam tarzı, sosyal hayatı, mimarisi, tarihi olaylarıyla İstanbul'un her iki şair tarafından şiirlerinde dile getirilmesi şehrin marka değerini yükseltme bağlamında kültürel değerlerin ortaya çıkarılması adına önemlidir. Her iki şairde de İstanbul'un her yönüyle bakımlı bir yer olduğu hakkında fikir edinmek mümkündür. Her dönemde yazarların tezgâhında, kentin tema olarak yoğunluk ölçüsü farklıdır kuşkusuz. Ama denilebilir ki İstanbul, Türk edebiyatının değişmez mekânlarındanadır.

KAYNAKÇA

Akkuş, M. (1987). Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Bursa Şehr-engizleri. (Yüksek Lisans Tezi). Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum.

Aktaş, H. (2003). *Çağdaş Türk Şiirinde Coğrafya*. Edirne: Yort Savul Yayınları.

Altınay, A. R. (1973). *Lâle Devri*. Ankara: Milli Eğitim Basımevi.

Banarlı, N. S. (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi. Cilt II*. İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.

Çapan, P. (2004). Tezkirelerde İstanbul'un Ele Alınışı. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi* 31(81), 25-52.

İpekten, H. (1997). *Bâkî Hayatı, Edebî Kişiliği ve Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

İsen, M. (2000). Klasik Şiirin Merkezi Olarak İstanbul. *Bilig* 13, 1-8.

Kortantamer, T. (1993). Nedîm'in Şiirlerinde İstanbul Hayatından Sahneler, *Eski Türk Edebiyatı Makaleleri*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Küçük, S. (1994). *Bâkî Dîvânı Tenkitli Basım*. Ankara: TDK Yayınları.

Küçük, S. (1989). Baki'nin Şiirlerinde Sosyal Hayatın İzleri. *Türk Dili Araştırmaları* 59, 153-156.

Levend A. S. (1957). *Türk Edebiyatında Şehr-engizler ve Şehr- engizlerde İstanbul*. İstanbul: İstanbul Enstitüsü Yayınları.

Macit, M. (2017). *Nedîm Dîvânı*. Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Erişim adresi: <http://ekitap.kulturturizm.gov.tr>

Macit, M. (2016). *Nedim Hayatı- Eserleri-Sanatı-Bazı Şiirlerinin Açıklamaları*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mazıoğlu, H. (2012). *Nedîm'in Dîvân Şiirine Getirdiği Yenilik*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Mustafa Safâyî Efendi. (2005). *Tezkire-i Safâyî/Nuhbetü'l-Âsâr Min Fevâ'idü'l-Eş'âr (İnceleme-Metin-İndeks)*. (Haz.). Pervin Çapan, Ankara: AKM Yayınları.

Özel, Ş. (2010). Nedîm Şiirlerinde Mimarî Eserlere Göndermeler. (Yüksek Lisans Tezi). İstanbul Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.

Pala, İ. (2003). *Ansiklopedik Dîvân Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Sâlim, *Tezkiretü's-Şu'arâ Sâlim Efendi*. (2005). (Haz.). Adnan İnce, Ankara: AKM Yayınları.

Şahin, E. (2011). Bâkî Dîvânı'na Göre 16. Yüzyıl Osmanlı Toplum Hayatı. (Doktora Tezi). İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.